

*До разової спеціалізованої вченої ради
Національного університету
«Одеська юридична академія»
м. Одеса, вул. Фонтанська дорога, 23*

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертаційну роботу

Вересюк Ольги Володимирівни на тему

«Адвокатська діяльність як об'єкт кримінологічного вивчення»,

представлену на здобуття ступеня доктора філософії

за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дисертаційного дослідження обумовлена необхідністю наукового осмислення кримінологічних аспектів адвокатської діяльності, належне правове та організаційне забезпечення якої є важливою передумовою ефективного функціонування адвокатури як незалежного інституту громадянського суспільства та реалізації гарантованого Конституцією України права особи на професійну правничу допомогу.

Адвокатська діяльність одночасно потребує ефективного захисту від незаконного втручання, насильства, погроз, пошкодження майна та інших форм протиправного впливу і, разом із тим, не може залишатися поза увагою кримінології у випадках використання професійного статусу, знань і процесуальних можливостей для вчинення кримінальних правопорушень. Така подвійність досліджуваного явища зумовлює складність його наукового пізнання та потребу у формуванні цілісної системи запобігання відповідним криміногенним проявам.

Проблематика дисертації набуває особливої гостроти в умовах воєнного стану, коли зростають ризики ототожнення адвоката з клієнтом, неправомірного

обмеження гарантій адвокатської діяльності, втручання у конфіденційне спілкування адвоката з клієнтом, а також використання кризових соціальних обставин для шахрайських, корупційних та інших протиправних практик у сфері надання правничої допомоги. Водночас низька результативність розслідування кримінальних правопорушень проти адвокатської діяльності та недостатня статистична відокремленість кримінальних правопорушень, учинених адвокатами саме у зв'язку з професійною діяльністю, ускладнюють об'єктивну оцінку масштабів явища й підсилюють значущість проведеного дослідження.

Дисертанткою обґрунтовано, що наявні наукові розробки переважно стосуються кримінально-правових, кримінально-процесуальних або криміналістичних аспектів окремих посягань на діяльність захисника чи представника особи, тоді як комплексне кримінологічне дослідження адвокатської діяльності як сфери, в якій проявляються різноспрямовані криміногенні процеси, раніше не здійснювалося. З огляду на це робота О.В. Вересюк заповнює важливу прогалину у вітчизняній кримінологічній науці, поєднуючи аналіз кримінальних правопорушень проти адвокатської діяльності з дослідженням кримінальних правопорушень, які вчинили адвокати під час та у зв'язку з наданням професійної правничої допомоги.

Позитивно слід оцінити комплексний характер дисертації, використання значного масиву нормативно-правових актів, міжнародних документів, праць українських і зарубіжних науковців, офіційної статистичної інформації, матеріалів судової та правоохоронної практики, документів органів адвокатського самоврядування, а також результатів анкетування адвокатів. Структура роботи є логічною: від з'ясування теоретико-правових засад кримінологічного вивчення адвокатської діяльності авторка переходить до характеристики відповідних кримінальних правопорушень, їх детермінант і системи запобіжних заходів.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертацію виконано відповідно до Національної стратегії у сфері прав людини, Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки, Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки та в межах плану науково-дослідної роботи кафедри кримінального процесу Національного університету «Одеська юридична академія» «Кримінальні процесуальні та кримінологічні механізми забезпечення соціально-політичної стабільності в умовах воєнних та поствоєнних трансформацій». Зазначена кафедральна тема є складовою науково-дослідної роботи університету «Соціально-політична стабільність у період воєнних та поствоєнних трансформацій: правові, економічні, гуманітарні, інноваційно-технічні можливості в цифрову еру» на 2026–2030 роки. Тему дисертації затверджено рішенням вченої ради Національного університету «Одеська юридична академія» від 9 листопада 2022 року, протокол № 2; уточнено 15 жовтня 2025 року, протокол № 3.

Наукова новизна положень, які виносяться на захист. Вивчення змісту дисертації дає підстави для висновку, що сформульовані авторкою положення мають наукову новизну, належно пов'язані з поставленими завданнями та в сукупності формують авторську концепцію кримінологічного дослідження адвокатської діяльності.

Передусім заслуговує на увагу запропоноване визначення злочинності у сфері адвокатської діяльності як системи кримінальних правопорушень, що посягають на встановлений законом порядок здійснення професійної діяльності із захисту, представництва та надання інших видів правничої допомоги клієнтам. Авторкою також розкрито зміст криміналізації адвокатської діяльності як процесу проникнення злочинних форм поведінки у сферу надання професійної правничої допомоги.

Науково продуктивним є виокремлення двох взаємопов'язаних, однак різноспрямованих сегментів досліджуваного явища: кримінальних правопорушень проти адвокатської діяльності, які порушують професійні гарантії та перешкоджають наданню правничої допомоги, і кримінальних правопорушень, які вчинили адвокати у сфері адвокатської діяльності. У середині другого сегмента дисертантка розмежовує кримінальні правопорушення, які вчиняються адвокатами щодо власних клієнтів, та правопорушення, що вчиняються в інтересах клієнтів із використанням протиправних методів. Така класифікація дозволила систематизувати різномірний емпіричний матеріал і визначити відмінності у детермінації та запобіганні відповідним діянням.

Позитивної оцінки заслуговує кримінологічна характеристика кримінальних правопорушень проти адвокатської діяльності. Авторка обґрунтовує їх підвищену латентність, звертає увагу на маскуваність протиправних дій під законні процесуальні рішення, проблеми внесення відомостей до ЄРДР, складність доведення умислу та використання правопорушниками професійних знань і службового становища. Важливим результатом є висновок про вкрай низьку ефективність розслідування цієї категорії кримінальних правопорушень, що підтверджується співвідношенням кількості зареєстрованих кримінальних проваджень, обвинувальних актів, скерованих до суду, та постановлених обвинувальних вироків.

Науковий інтерес становить характеристика кримінальних правопорушень, які вчинили адвокати у професійній сфері. Дисертанткою визначено їх кримінологічно значущі властивості: спеціальний професійний статус суб'єкта, зв'язок діяння з відносинами щодо захисту, представництва або іншої правничої допомоги, а також використання професійних юридичних знань, навичок і практичного досвіду, що ускладнює виявлення та розслідування таких діянь. Змістовно досліджено адвокатське шахрайство,

корупційне посередництво, участь адвокатів у діяльності організованих злочинних угруповань, введення суду в оману та інші типові способи протиправного використання професійних можливостей.

Окремо слід відзначити розроблений авторкою детермінаційний комплекс злочинності у сфері адвокатської діяльності, який охоплює соціально-економічні, соціально-психологічні, організаційно-правові та віктимологічні чинники. Аргументовано значення професійної деформації, правового нігілізму, недоліків правоохоронної та дисциплінарної практики, економічної нестабільності, низького рівня правової обізнаності клієнтів, а також професійної уразливості адвоката. Заслуговує на підтримку виокремлення ототожнення адвоката з клієнтом як системоутворюючої детермінанти посягань на професійні права адвокатів, особливо в умовах воєнного стану.

Практико-орієнтованою є запропонована система загальносоціального та спеціально-кримінологічного запобігання, яка включає правові, організаційно-управлінські, інформаційно-аналітичні та віктимологічні заходи. Авторка обґрунтовує необхідність удосконалення кримінально-правового захисту адвокатської діяльності, підвищення ефективності взаємодії правоохоронних органів та органів адвокатського самоврядування, розвитку професійної підготовки, інформаційного обміну, службового контролю та програм особистої безпеки адвокатів. Суттєвим є те, що запобіжні заходи спрямовано не лише на захист адвокатів, а й на зниження віктимності потенційних клієнтів недобросовісних надавачів правничої допомоги.

Наукове та практичне значення роботи полягає в тому, що сформульовані О.В. Вересюк висновки розширюють наукові уявлення про кримінологічний вимір адвокатської діяльності та можуть бути використані для подальшого розвитку кримінології, науки про адвокатуру, кримінального права і кримінального процесу. Зібраний і систематизований авторкою матеріал створює підґрунтя для подальших досліджень латентності кримінальних

правопорушень проти адвокатів, професійної злочинності, віктимології адвокатської діяльності та ефективності спеціально-кримінологічного запобігання.

Емпіричну основу роботи становлять відомості офіційної статистичної звітності за 2020–2025 роки, матеріали правоохоронної та судової практики, інформація органів прокуратури, Національної поліції України, НАБУ, ДБР, документи органів адвокатського самоврядування і міжнародних адвокатських організацій, а також результати анкетування 148 адвокатів. Додатки містять узагальнені статистичні таблиці, результати анкетування та акти впровадження, що підсилює прикладну спрямованість дослідження.

Практичне значення результатів дисертації полягає в можливості їх використання:

- у правотворчій діяльності - під час удосконалення законодавства щодо захисту професійних прав адвокатів, гарантій адвокатської діяльності та запобігання кримінальним правопорушенням у цій сфері;
- у правозастосовній діяльності - для підвищення ефективності виявлення, реєстрації, розслідування і запобігання кримінальним правопорушенням проти адвокатської діяльності та кримінальним правопорушенням, які вчинили адвокати;
- у діяльності органів адвокатського самоврядування - для вдосконалення механізмів захисту професійних прав адвокатів, дисциплінарної практики, інформаційної взаємодії та професійної підготовки;
- у науково-дослідній роботі - для подальшої розробки кримінологічних проблем адвокатської діяльності;
- у навчальному процесі - при викладанні дисциплін «Кримінологія», «Адвокатура та адвокатська діяльність», «Адвокатська етика», а також спеціальних курсів із детермінації злочинності, емпіричних кримінологічних досліджень та превентивних практик.

Апробація результатів дослідження. Результати дисертаційного дослідження пройшли належну апробацію. Основні положення і висновки оприлюднено під час міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференцій у 2025–2026 роках. За темою дисертації авторкою підготовлено 14 наукових публікацій, з яких 6 статей опубліковано у наукових фахових виданнях, включених до переліку, затвердженого Міністерством освіти і науки України, та 8 - тези доповідей у збірниках матеріалів наукових заходів. Тематика публікацій відповідає основним напрямам дисертації та відображає її ключові результати.

Дотримання академічної доброчесності. За результатами ознайомлення з представленим текстом дисертації ознак порушення академічної доброчесності не виявлено. Використані положення інших авторів, нормативні матеріали, статистичні дані та приклади практики супроводжуються посиланнями на відповідні джерела. Власні висновки дисертантки відмежовано від запозичених наукових позицій.

Оцінка змісту дисертації. Дисертація складається з анотацій українською та англійською мовами, списку публікацій здобувачки, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел із 237 найменувань та додатків. Згідно з відомостями, наведеними у вступі, загальний обсяг дисертації становить 241 сторінку, основний текст - 182 сторінки, додатки - 24 сторінки.

У першому розділі «Теоретико-правові основи кримінологічного вивчення адвокатської діяльності» досліджено стан наукової розробленості проблеми, поняття, зміст та організаційно-правове регулювання адвокатської діяльності, а також міжнародні стандарти захисту професійних прав адвокатів і гарантій адвокатської діяльності. Розділ формує необхідну теоретичну основу для подальшого кримінологічного аналізу та демонструє належне володіння авторкою спеціальною науковою літературою і нормативним матеріалом.

Другий розділ «Кримінологічне дослідження кримінальних правопорушень у сфері адвокатської діяльності: від теорії до аналізу узагальнених показників та конкретних кейсів» є центральним у роботі. У ньому проаналізовано кримінальні правопорушення проти адвокатської діяльності та кримінальні правопорушення, учинювані адвокатами у професійній сфері. Авторка використовує офіційні статистичні показники, матеріали судової і слідчої практики, конкретні приклади та результати анкетування, що дозволяє поєднати загальнотеоретичні положення з емпіричним матеріалом.

У третьому розділі «Проблеми детермінації та запобігання злочинності у сфері адвокатської діяльності» систематизовано відповідні причини та умови, розкрито напрями загальносоціального і спеціально-кримінологічного запобігання. Значну увагу приділено ототожненню адвоката з клієнтом, взаємодії правоохоронних органів з органами адвокатського самоврядування, удосконаленню законодавства та віктимологічним заходам безпеки. Висновки до розділів та загальні висновки узгоджуються з поставленими завданнями і відображають основні результати дослідження.

Дискусійні положення та зауваження щодо дисертації. Позитивно оцінюючи зміст, наукову обґрунтованість і практичну спрямованість дисертаційного дослідження, водночас слід зауважити, що окремі його положення мають дискусійний характер та потребують додаткового обґрунтування і уточнення здобувачкою під час публічного захисту.

1. Запропоноване у вступі та висновках визначення злочинності у сфері адвокатської діяльності охоплює систему кримінальних правопорушень, що посягають на встановлений законом порядок здійснення захисту, представництва та надання інших видів правничої допомоги. Водночас до цієї системи авторка включає два суттєво відмінні масиви: посягання на адвоката, його життя, здоров'я, майно і професійні гарантії та кримінальні

правопорушення, вчинювані самим адвокатом щодо клієнта або в його інтересах. Не всі діяння, віднесені до першого масиву, безпосередньо посягають саме на порядок надання правничої допомоги, а не на інші самостійні об'єкти кримінально-правової охорони. У зв'язку з цим бажано почути більш розгорнуту позицію дисертантки щодо системоутворюючого критерію об'єднання настільки різнорідних кримінальних правопорушень в єдиний сегмент злочинності, а також щодо меж його відмежування від злочинності проти правосуддя, професійної злочинності та загальнокримінальних посягань, випадково пов'язаних з особою адвоката.

2. У підрозділах 3.2–3.3 (с. 146–177) дисертанткою запропоновано розгалужену систему загальносоціальних і спеціально-кримінологічних заходів запобігання злочинності у сфері адвокатської діяльності, що охоплює правові, організаційно-управлінські, інформаційно-аналітичні та віктимологічні напрями. Водночас практична реалізація цієї системи могла б бути конкретизована шляхом більш чіткого визначення пріоритетності окремих заходів, суб'єктів, відповідальних за їх упровадження, форм координації між правоохоронними органами та органами адвокатського самоврядування, а також критеріїв оцінювання їх результативності. Саме тому доцільно уточнити, які із запропонованих заходів авторка вважає першочерговими в сучасних умовах та за якими показниками може оцінюватися ефективність їх реалізації.

Висновки щодо відповідності дисертації встановленим вимогам.

Висловлені зауваження мають переважно дискусійний і уточнювальний характер, не спростовують основних положень наукової новизни та не знижують загальної позитивної оцінки дисертації.

Дисертаційна робота О.В. Вересюк «Адвокатська діяльність як об'єкт кримінологічного вивчення» є самостійним, завершеним і комплексним науковим дослідженням актуальної проблеми, у якому сформульовано нові

теоретичні положення, здійснено систематизацію значного емпіричного матеріалу та запропоновано напрями загальносоціального і спеціально-кримінологічного запобігання злочинності у сфері адвокатської діяльності.

Основні результати дисертації з належним ступенем повноти відображено в наукових публікаціях здобувачки. Кількість і зміст публікацій відповідають тематиці дослідження, а наведені у додатках матеріали підтверджують апробацію та практичне використання окремих результатів. Робота має логічну структуру, її мета і завдання в цілому досягнуті, висновки впливають зі змісту проведеного дослідження.

Оформлення дисертації загалом відповідає вимогам до такого виду кваліфікаційних наукових праць. Окремі редакційні та технічні неточності, зокрема поодинокі мовні огріхи, повтори, відхилення у позначенні відсотків і числові неузгодженості не впливають на наукову цінність одержаних результатів.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК

Аналіз змісту дисертаційного дослідження Вересюк Ольги Володимирівни на тему «Адвокатська діяльність як об'єкт кримінологічного вивчення» дає підстави для висновку, що робота присвячена актуальній науковій проблемі, а отримані результати характеризуються науковою новизною і мають теоретичне і практичне значення, за змістом, структурою, обсягом, оформленням та повнотою відображення результатів у публікаціях відповідає спеціальності 081 «Право», Вимогам до оформлення дисертації, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 (зі змінами), Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами), та Порядку присудження ступеня доктора

філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами), а її авторка, Вересюк Ольга Володимирівна, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент

доцент кафедри організації судових,
правоохоронних органів та адвокатури
Національного університету
«Одеська юридична академія»,
кандидат юридичних наук, доцент

Олена ХРАПЕНКО